

PARADOKS EKONOMİ, SOSYOLOJİ VE POLİTİKA DERGİSİ

PARADOKS ECONOMICS, SOCIOLOGY AND POLICY JOURNAL

ISSN: 1305-7979

Yıl: 2021, Cilt/Vol: 17, Sayı/Issue: 1, Page: 65-80

Editörler / Editors in Chief

Baş Editör

Prof. Dr. Elif KARAKURT TOSUN

Alan Editörü

Prof. Dr. Sema AY

Teknik Editör

Doç. Dr. Hilal YILDIRIR KESER

TARANDIĞIMIZ INDEXLER

Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir. Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors. None of the contents published cannot be used without being cited.

Yayın ve Danışma Kurulu / Publishing and Advisory Committee

Prof.Dr.Sema AY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof.Dr.Elif KARAKURT TOSUN
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof.Dr.Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Mariah EHMKE (University of Wyoming)
Doç.Dr. Zerrin FIRAT (Uludağ Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University “Constantin Brancusi” of TgJiu)
Doç.Dr. Hilal YILDIRIR KESER (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)

Hakem Kurulu / Referee Committee

Prof. Dr. Hamza ATEŞ (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veysel BOZKURT (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Marijan CINGULA (University of Zagreb)
Prof. Dr. Recai ÇINAR (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal DEĞER (Karadeniz Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Dumlupınar Üniversitesi)
Prof. Dr. Bülent GÜNŞOY (Anadolu Üniversitesi)
Prof. Dr. Ömer İŞCAN (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Vedat KAYA (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sait KAYGUSUZ (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Aşkın KESER (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Emine KOBAN (Gaziantep Üniversitesi)
Prof.Dr.Ahmet MUTLU (Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Prof.Dr.Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Prof. Dr. Serap PALAZ (Balıkesir Üniversitesi)
Prof. Dr. Ali Yaşar SARIBAY (Uludağ Üniversitesi)
Prof. Dr. Abdülkadir ŞENKAL (Kocaeli Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli URHAN (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevtap ÜNAL (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Sevda YAPRAKLI (Atatürk Üniversitesi)
Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
Prof. Dr. Senay YÜRÜR (Yalova Üniversitesi)
Doç.Dr.Rasim AKPINAR (Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
Doç. Dr. Gül ATANUR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Doç. Dr. Tülin ASLAN (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Arzu ÇAHANTİMUR (Uludağ Üniversitesi)
Doç. Dr. Ceyda ÖZSOY (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Doğan BIÇKI (Muğla Üniversitesi)
Doç. Dr. Elif ÇOLAKOĞLU (Atatürk Üniversitesi)
Doç. Dr. Mithat Arman KARASU (Harran Üniversitesi)
Doç. Dr.Mustafa KOCALOĞLU (Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Ahmet MUTLU (Ondokuz Mayıs Üniversitesi)
Doç. Dr. Nilüfer NEGİZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
Doç. Dr. Veli Özer ÖZBEK (Dokuz Eylül Üniversitesi)
Doç. Dr. Ferhat ÖZBEK (Gümüşhane Üniversitesi)
Assoc. Prof. Dr. Cecilia RABONTU (University “Constantin Brancusi” of TgJiu)
Assoc. Prof. Dr. Ausra REPECKIENE (Kaunas University)
Doç. Dr. Gözde YILMAZ (Marmara Üniversitesi)
Doç. Dr. Aybeniz AKDENİZ AR (Balıkesir Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Cantürk CANER (Dumlupınar Üniversitesi)
Dr. Öğr.Üyesi Işın KIRIŞKAN (Giresun Üniversitesi)
Dr. Öğr.Üyesi Burcu ÖNGEN BİLİR (Bursa Teknik Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ersoy SOYDAN (Kastamonu Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Oğuzhan ÖZALTIN (Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi)
Dr. Murat GENÇ (Otago University)
Dr. Enes Battal KESKİN (Uludağ Üniversitesi)

Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi

Yıl: 2021, Cilt/Vol: 17 Sayı/Issue: 1

HAKEM KURULU

Prof. Dr. Meryem ATİK	Akdeniz Üniversitesi
Prof.Dr. Rabia Vildan İYİGÜNGÖR	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Serpil AYTAÇ	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç.Dr. Anıl AKIN TANRIÖVER	Bursa Teknik Üniversitesi
Doç.Dr. Bengül GÜNGÖRMEZ AKOSMAN	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç.Dr. Zafer DURDU	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç.Dr. Salih BATAL	Yalova Üniversitesi
Doç.Dr. Elvettin AKMAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç.Dr. Mert GÖKIRMAK	Bursa Uludağ Üniversitesi
Doç.Dr. İbrahim KAMİL	Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Sibel AKGÜN	Sakarya Üniversitesi
Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç.Dr. Sefa USTA	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç.Dr. Ahmet UÇAR	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Doç. Dr. Hakan CANDAN	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Çiğdem AKMAN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÖZSOY ÖZMEN	Kocaeli Üniversitesi

TÜRKİYE'DE SİYASETİN KUTUPLAŞMASI VE KARİZMATİK OTORİTE

Dr. İbrahim İPEK

ÖZET

Türkiye'de siyaset tarihi incelendiğinde genellikle iktidar mücadelesi iki kutup arasında yaşanmaktadır. Bu kutupların bir tarafında Kemalist laikler diğer tarafında ise muhafazakar dindar bir kesim olduğu görülmektedir. Kemalist laiklerin parti liderlerinden ziyade ideolojik bir saf tuttuğu ve kurucu unsurların yolundan giden kitlelere hitap ettiği söylenebilir. Muhafazakar dindar kesimin ise daha çok lider öncülüğünde, dini ve muhafazakar söylemleri terk etmeyen karizmatik lider etrafında birleştiği söylenebilir. Partinin lideri ile özdeşleşmesi sürecinde seçmenlerin partinin ideolojisi ya da tüzüğü bağlamında olmaktan ziyade fanatizme dönüşen bir lider sevdası ile lidere duygusal/manevi bir bağlılık gösterebilmektedir. Liderin zaman içerisinde kurucusu olduğu partinin önüne geçmesi demokrasi açısından farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Partilerin ve liderlerinin demokrasi algısı parti tüzüklerine yansırken parti başkanının tek otorite olması eğilimi Türkiye'de siyasal hareketlerin liderleri ile sınırlı kalmasına neden olabilmektedir.

Max Weber'e göre, otorite tipleri üç ayrılmakta ve bu kurgusal sınıflandırmaya göre karizmatik otorite yani liderin otoritesi insanlar üzerinde önemli etkiye sahiptir. Weber'in otorite tipleri kurgulamasından yola çıkarak Türkiye'de siyasi partilerin önüne geçen liderlere otorite tiplerinde örnek oluşturmuştur. Bu çalışmada CHP'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, DP'nin kurucularından Adnan Menderes ve AKP'nin kurucusu Recep Tayyip Erdoğan Weber'in otorite kurgusundan yararlanılarak sosyolojik olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Otorite, Karizma, Weber, Siyaset, Türkiye

ABSTRACT

When the political history in Turkey is examined, it is seen that the power struggle usually occurs between two movements. One of these movements is Kemalist Secularism whereas the other movement is religious conservatism. It can be claimed that secular Kemalists would rather pursue the party ideology than the party leaders and address the population that follows the founding fathers. On the other hand, it can be said that religious section mostly follows constitutions depending on the party leader. These parties are founded by charismatic leaders who use religious and conservative discourse and these parties mostly lose the power struggle after their founding leaders lose their political power. The identification process of the supporters with the party leader happens within the context of a fanatic love for their leader and an emotional/spiritual commitment to the leader rather than within a context of party ideology or party bylaw. When the party leader takes precedence of the party, various results may appear. The tendency of seeing party leader as the absolute authority while the democracy perception of parties and leaders is reflected in the party bylaw can cause political movements to remain limited to their leaders.

Max Weber distinguishes three types of authority and according to this fictional classification, charismatic authority or authority of the leader has an important effect on people. Examples for the leaders who take precedence of their parties in Turkey are formed in the three types of authority based upon Weber's classification system for authority. In this study, Mustafa Kemal Atatürk, the founder of CHP; Adnan Menderes, one of the founders of DP and Recep Tayyip Erdoğan, the founder of AKP are examined sociologically by use of Weber's classification system for authority.

Key Words: Authority, Charisma, Weber, Politics, Turkey.

OTORİTE VE KAYNAĞI

Otorite, hâkim olmak ve egemenlik oluşturmak bağlamında siyaset ve sosyolojinin en temel konularından biridir. İktidar ve otorite arasındaki ilişki kuramsal ve felsefi anlamları üzerine birçok düşünürün tarih boyunca sorguladığı kavramlar olmuştur. İlk devlet yapılanmalarından günümüz modern devletlerine kadar otorite varlığını sürdürmüştür. Ancak bu süreçte otorite tanrılardan insanlara evrilen teolojik inançlardan ulus devletine uzanan bir süreçte egemenlik algısı değişime uğramıştır. Toplumun tarihinden getirdiği yönetim anlayışı şimdiki zamanına ulaşan egemenlik/hâkimiyet algısında izler bırakabilir.

Hâkimiyetin sağlandığı topluluk üzerinde, otoritenin salt şiddet yolunu kullanması durumunda akıl ile otorite arasında çatışma başlar ve akıl bu yetkeye düşman olur. Aydınlanma ile birlikte bireyin doğal hak talepleri şiddet temelli korku salma yöntemiyle bastırma eğilimde olması durumunda otoritenin akıl karşısında şansı yoktur. Yetkenin kendi kurallarını ihlal etmesi artık otoritenin zayıflamasına ve değişime uğramasına yol açmaktadır. Otoritenin hedeflediği toplumsal yapı akılla çelişmeye başladığı andan itibaren şiddet temelli korku üzerinden otoritesini devamını sağlamaya çalışırken toplum yeni akılcı otorite üzerinde düşünmeye eğilimdedir (Horkheimer ve Adorno, 1995: 105). Otorite her ne kadar toplum üzerinde baskısını hissettirse de akıl çerçevesinde gelişen toplumsal baskı otoritenin sarsılmasına etki edebilir.

Belirli bir toplumu karakteristik özelliklerini niteleyen tekniklerin, kuramların, davranışların, yaşama tarzlarının, kolektif tasarımların, inançların, değerlerin tümü o toplumun kültürün bir parçasıdır. Bu unsurların her birini tüm toplumlar içinde karşılaştırmalı tarzda incelemek mümkündür. Böylece ülkelerin gelişmişlik düzeyi, iktidar anlayışı ve ülkedeki otoritenin niteliklerini ortaya koymak kolaylaşacaktır (Duverger, 1984: 80). Toplumda kabul gören otorite aynı zamanda toplumun meşru koruyucu gücü olarak şiddet tekeli de elinde tutmaktadır. Geçmiş deneyimler, inançlar ve kurumlar üzerinden yükselen otorite iktidarını sağlamlaştırmaktadır.

İktidarda olabilmek için otoritenin sağlanması şarttır ve bu bağlamda otoritenin bileşenleri bir araya getirilmelidir. Bu bileşenlerin ilk kişisel muhakemeden vazgeçilmesidir. Otoriteye sahip olan kişi kültürel değerlerden yeri geldiğinde bağımsız düşünebilmelidir. Ancak bunu gerçekleştiremeyen ahlaki özerkliğini kuramamış bağımsız muhakeme gücüne erişememiş olabilir. Yani “Kişisel muhakeme” sayılan şey “kişisel” ile “kamusal” arasında bir başka alanda yapılmış ayrımla ilgili değildir. Bu ayrımın kendisi otoritenin kapsamınca, yani otorite geçerli olduğunda dışarda bırakılan gerekçelerle belirlenmiştir. Bu

durumda da kişisel muhakeme otorite taşımayanın bizzat kendisidir. Otoritenin sorgulanmadığı durumda da kişisel muhakeme yoktur. İkinci bileşen ise otorite sahibi kişinin beyanlarındaki etkinin önemi ortaya çıkmaktadır. Bunu anlamanın en kolay yolu ise beyanda bulunanın işaret ettiği ya da doğrudan emrettiği olayın gerçekleştirilmesi ile ilgilidir (Lukes, 1990: 651). Otoritenin yani iktidarın sahibi olmak öncelikle halk yığınlarını etki altına alabilmek gücünden geçmektedir.

Otorite, liderlik etme hakkı ve sorumluluğunu üstlenmektir. Böyle bir liderlik, yeteneği, kabiliyeti ve toplumsal konumu takdir eden bir topluluk tarafından onaylanmaktadır. Sosyolojik manada otorite sayesinde, fiziksel şiddet gereksiz emirlere itaat edilmesi sağlanabilir. İnsanlar isteyerek bir liderin peşinden gitmesi, bu durumu legalleştiren ve doğruluğunu kabul ettiren olgudur. Devlet organizasyonunun olmadığı toplumlarda ise otorite, belirli eylem alanlarındaki hak ve sorumlulukları belirleyen toplumsal statülere karakteristik olarak dayanmaktadır (Earle, 2013: 15). Devlet organizasyonlarının kurulması ile politik bir örgütlenmeye dönüşen toplumda otoriteyi eline almak isteyen sınıfsal yapılanmalar daha belirgin hal almaya başlamıştır. Devletlerin zamanla tek kişinin otoritesinden çıkıp demokratikleşmesi sürecinde güç ve yetki kanunlarla yetki çerçevesi belirlenmiş kurumlara devredilmeye başlamıştır.

Otoritenin kişinin dışında devlet ve kanunlara dayanması, eşitlik kavramı üzerinden vatandaşlık bağı ile devlete bağlı olan tüm bireylere eşit yaklaşması durumudur. Devlet ekonomik manada politik toplumun resmi örgütüdür. Devletleşmiş bir toplumda otorite ile siyasal yönetim organı ayrımı yapılmaktadır. Siyasi erk, toplumun içsel düzenleme ve denetim araçlarını merkezileştirmiş olan toplum örgütünün elindedir; otorite ise, bir bütün olarak halktır. Yönetici sınıfın karşısında örgütlenen ve siyasi erki eline geçirmek isteyen bir başka karşıt grup ise toplumda sınıflı yapının doğmasına neden olur. Devletin elindeki güç ve yetki toplumsal yani düzenleme araçları, toplumsal sınıflar arasında karşıtlıkları aşmaya olduğu kadar, yönetici sınıf içindeki kişisel çıkarlar arası-zıtlıkları da aşmaya yöneliktir (Claessen ve Skalnik, 1993: 138-139). Bu sınıflaşma süreci aynı zamanda otorite sahibi liderlerin de ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Kitlelere yön veren, peşinden sürükleyen liderler gerek fikri gerekse hitabet gücü ile insanlar üzerinde etki yaratmaktadır.

Politik sosyolojide güç, otorite ve politika ile ilgili çalışmaların birçoğunun başlangıç noktası Max Weber olduğu söylenebilir. Weber gücü, karşı konulabilir olmasına rağmen insanların ya da grupların kendi isteklerini yapabilmesi olarak tanımlarken otoriteyi emre veren ile alan arasındaki güven ilişkisine dayandırmıştır. Bu durumda otorite sahibi emri veren kişi olarak bir rütbe veya sistemde etkin konum sahibidir (Giddens ve Sutton, 2014: 361-362). Weber otoriteye sahip olan kişileri ise kurgusal olarak açıklamıştır.

Weber Sosyolojisinde Otorite Tipleri

Sosyolojinin bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkmasından itibaren de otorite, önemli çalışma konularından biri olmuştur. Klasik sosyolojide Weber otoriteyi sosyolojik kurgulama ile üç tipte incelemiştir. Bu otorite tiplerini geleneksel, karizmatik, yasal/ussal olarak adlandırmıştır.

Geleneksel otorite, güç-otorite ilişkisinin ilk öğreneği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu otoritenin kaynağı geleneklerden doğmaktadır. Liderin yönetsel anlayışı gelenekle bağdaştığı için kabul görmekte ve lider keyfi uygulamalar yapabilmektedir. Bu otorite tipinde miras yoluyla el değiştirme mevcuttur. Yani otorite sahibi kişi öldüğünde yerine geçecek olan gelenekler doğrultusunda aynı kanı taşıyan ya da geleneklere göre belirlenen kurallarla otoriteyi devralmaktadır. Otorite sahibinin altında çalışanlar ise sadece hizmetçi konumundadır. Bu toplumlarda otorite sahibinin emirleri geleneklere uygun olduğu sürece itaat edilmesi gereken kutsal söz gibi algılanmaktadır. Karizmatik otoritede lider meşruiyetini geleneklerden

almaz. Burada liderin kahramanlığı, başarısı, kişisel özellikleri ön plana çıkar. Toplumun lideri otorite olarak kabul etmesinde onun kişisel özelliklerine müthiş bir beğeni ve bağlılık vardır. Ancak bu bağlılık ve beğenin ortaya çıkmasında toplumdaki kargaşa ve kriz ortamının etkisi büyük olmaktadır. Bu durumda toplum bir önder arar ve karizmatik otorite bu arayışa bir çözüm önerisi olarak ortaya çıkar. Burada aranan özellik liderin sosyal statüsünden ya da mesleki uzmanlık bilgisinden çok toplumu söylemleriyle etkileme gücü önemlidir. Bu söylemde de toplumun beklentisi liderin halkına olan bağlılığına inanmasıdır. Yasal/ussal otorite tipinde ise toplum geleneklerden ya da bir kurtarıcı liderden medet ummamaktadır. Burada toplum meşru aklın belirlediği kanunlar çerçevesinde belirlenmiş kuralları otorite olarak kabul etmektedir. Lider ya da bürokratlar kanunlar çerçevesinde toplumda kuralları uygulamaktadır. Lider ve bürokrat toplumda bireyin üstünde bir statüye sahip olmadığı gibi bireye ve topluma hizmet eden birer hizmetkâr olarak görülmektedir. Bu otorite tipinde geleneklerden doğan kutsal aidiyet ya da lider karizması değil rasyonel aklın belirlediği kurallar vardır (Weber, 2005: 40).

Weber’e göre, gelecekte yasal otorite rakipsiz olarak tüm dünyaya egemen olabilir. Bu durumda da tümüyle rasyonelleşmiş bir dünya yasaları koyan ve uygulamaya geçiren bürokrasinin kontrolüne girecek yani “demir kafes”e hapsolacaktır. Bu durumu doğru bulmayan Weber, karizmatik bireyler aracılığıyla toplumun bürokrasi çıkmazından kurtulabileceğini düşünmektedir. Bu karizma bireylerin de tek şansı toplumun ve bürokrasinin üzerlerinde oluşturacağı zorlayıcı güçten kaçınmaları ile sağlanacağını belirtmiştir (Ritzer, 2011: 245). Modern dönemin otorite tipi olan yasal otorite hiyerarşinin de etkisi ile kanunlar ve sözleşmeler ile düzenlenmektedir. Weber’e göre, bu yasalar ve kanunlar toplumdaki hiyerarşide bürokrasinin elini güçlendirirken toplumu da demir bir kafese hapsedmektedir.

Otorite tiplerinin geçişken olduğu ve saf bir otorite tipinin var olmadığı Weber tarafından da belirtilmiştir. Bu otorite tiplerinin karışımı ampirik gerçeklikte meşrulaştırılması olası muhtemeldir. Hitler’in iktidara gelmesinde salt karizması değil, yasal otoritenin ve Alman hukuk sisteminin boşlukları da etkili olmuştur. Alman halkının yönelik geleneksel söylemler ve Nasyonal Sosyalizmin çekiciliği, karizmatik otorite ile yasal otoritenin ortak buluşması şekline dönüşmüştür. Burada Weber en etkin tespiti ise birçok siyasal kuramcının aksine lider ile kitleleri arasındaki ilişkiyi açıklamasında yatmaktadır. Weber’e göre, liderin rolü peşinden sürüklediği kitlenin sahip olduğu inançla kendi misyonunu bütünleştirerek hareket etmez (Coser, 2015: 209). Toplumun geçmişini iyi okuyan liderlerin toplumsal beklenti ve inançlara yakınlığı karizma bireyin iktidara yürümesini kolaylaştıran önemli unsurlardan biri olarak görülmektedir.

Weber’in otorite tiplerine getirilen eleştirilen başında dört ideal eylem tipi (Geleneksel, duygusal, değere yönelmiş akılcı, amaca yönelmiş, akılcı eylem) geliştirmesine rağmen üç otorite tip ortaya koyması olmuştur. Bu eleştirilerin odak noktasında da yasal otorite öne çıkmaktadır. Burada yasal otorite ideolojik bir form olarak ortaya çıkmakta ve istenilen ideal olan ideolojinin meşruiyeti söz konusudur. Liderlerin yakalamaya çalıştığı amaçlarıyla ideolojilerinin kesişme noktasını oluşturmaktadır. Bu durumda da yasal otoritenin meşruiyeti bireyleri emirleri ile kontrol atına almasıyla değil, ideolojik amaçlara itaate bağlıdır. Dini örgütlenmeler, İran Devrimi sonrası devlet yapılanması ya da eski Sovyet komünizmi gibi hâkim ideolojik sistemler yasal otorite sitemine örnek olabilir (Giddens ve Sutton, 2014: 364). Yasal otoritenin temelde var olan sistem ya da ideolojiyi korumak uğruna insani duygu ve istemleri doğru/yanlış tümünden reddedebilir olmasına yönelik olabilmektedir. Giddens’in verdiği örnekte de hakim ideolojinin her şeyin önünde olduğu yasal otoritelerde birey sistemin gerisinde kalmakta ve birey ideoloji içindir anlayışı ortaya çıkmaktadır.

Karizmatik Otorite

Yunancada bir kimsenin içsel ve manevi güçle donatılmış olması olarak kullanılan karizma kelimesi, daha çok dini manada kullanılmıştır. Weber bu kavramı sosyolojisine uyarlayarak siyasi önderlerin ve askeri komutanların diğer bireylere etki edebilme kabiliyeti şeklinde kullanmıştır (Günay, 2012: 287-288). Weber, Rudolf Sohm'un Hristiyan kilisesi için dini anlamda kullandığı yasal olmasının yanı sıra karizmatik bir örgüt olduğu tanımlamasından karizmayı dünyevileştirerek sosyolojiye kazandırmıştır. Weber, öncelikle din sosyolojisinde kullandığı karizma kavramını, siyasal liderlerin kendini meşrulaştırmasında bir işaret olarak değerlendirmiştir (Weber, 2018: 83-84). Weber, dini saygınlığa sahip kişilerin sahip olduğu saygınlığı ilahi lütfâ yani karizmaya ve ilahi görevlendirmeye borçlu olduklarını belirtmiştir. Weber, dini literatürde yer alan başkalarını etkileyebilme yeteneği, kuvveti ve tanrı vergisi anlamındaki karizma sözcüğünü sosyolojiye kazandırmıştır. Weber burada karizma ile dini liderlerin sahip olduğu özel itibar, saygınlık ve prestijin nesnel değerlendirmesini kastederek sosyolojik bir uyarılama yapmıştır (Wach, 1987: 41-42). Weber otorite tiplerini oluştururken karizma kavramı topluma yön veren liderlerin vasıfları arasında görmüştür.

Karizma otorite Weber'in kurgusunda bu otoriteye tabi olanların yani takipçilerin ya da müritlerin bu otoriteyi nasıl gördüğüdür. Bu karizmanın meşruluğu öncelikle topluluğun kabulünde saklıdır. Bu kabulünde sağlam bir zeminde olması için liderin yani karizma otorite sahibinin takipçilerine fayda sağlaması önemlidir. Karizmatik otoriteye tabi olan yapıda artık karizmatik bir cemaat olarak adlandırılacaktır. Bu cemaat yapılanması daha çok duygusal normlara dayanmaktadır. Karizmatik lider yönetim kadrosunu liyakat ile değil, itaate göre seçmektedir. Lider burada sadece sadakat istemektedir ve gücünün hâkimiyet sahasındaki her noktada hissettirilmesini beklemektedir. Karizmatik otorite geçmiş reddederek devrim mantığıyla yepyeni bir oluşum vaat etmektedir. Meşruiyetini onayını aldığı takipçilerinden alan karizmatik otorite, öncelikle kendisini kanıtlamak ve çevresine yararlılık gösterme eğilimindedir. Karizmatik otorite sahibi partisinin ya da oluşunun devamlılığı için maddi güç imkanlarına ihtiyaç duymaktadır. Bağış, vakıf yapılanması, çeşitli hizmetler gibi yöntemlerle düzenli bir gelir elde eden otorite, gelirlerinin bir kısmını müritleriyle paylaşarak onların maddi kaygılarını da gidermektedir. Böylece müritlerinin gözünde bir saygınlığı ve karizması da artmaktadır (Weber, 2018, 360-365). Karizma sahibi liderin genel özelliklerini ve müritleriyle olan ilişkisini kurgulayan Weber, karizmanın rutinleşmesi konusuna da değinmiştir.

Weber'e (2018: 366-368) göre, karizma otorite rutin kalmaz. Bu durumda da gelenekselleşme sürecine girebileceği gibi rasyonelleşme sürecine de girebilir ya da ikisinin karışımı bir süreç yaşayacaktır. Bu değişim ve dönüşümün altında yatan neden ise farklılık gösterebilir. Takipçilerin/müritlerin maddi ve manevi çıkarları olabileceği gibi yönetim kadrolarının daha güçlü maddi çıkar elde etme amaçları da olabilir. Çıkarların sağlam temelleri sarsılmaya başladığı anda –bu durum genellikle karizmatik otorite kaybolduğu zaman- cemaatten/partiden ayrılmak ve daha sağlam görünen yeni bir sosyal konuma geçmek istikrarın yeni yakalanması olarak görülmektedir. Bu durumda yeni bir lider arayışı doğabilir. Bu lider arayışında kriter yine eski liderin yarattığı heyecan gibi ayırt edici özellikler olmalıdır. Sonuç olarak liderlik özellikleri gelenekleşme süreci yaşamaktadır. Karizmatik liderin halefini ataması ve partilerinin de kişiyi onaylaması yine bir başka karizmatik otorite devamlılığı sağlamada bir yöntemdir. Kalıtsal otorite devride yine önemli bir karizma aktarım yöntemidir. Kalıtsal karizma gelenekselleşme ya da gallesmeye yol açabilir. Böylece kişisel karizmanın yerini kan bağı alabilir.

Weber'in rasyonalizasyon süreçlerinin başında ya da sonunda insanların bir itiraz noktasının ve kapasitesinin olduğunu belirtmektedir. İşte bu itiraz noktasını oluşturacak güç karizmadır. Arkaik toplumlarda karizma bir devrim süreci yaşatabilmiştir. Modern dünyada ise bürokrasinin etkinliğini kırmada

karizmatik lider önemli bir konum geliştirebilir. Karizma rasyonaliteden kesin biçimde ayrılırken toplum üzerinde oluşturduğu siyasal etki Weber’in teorisindeki merkez noktadır (Raynaud ve Rials, 2003: 709). Weber’in tanımladığı resmî otorite aynı zamanda kanun ve yasa çerçevesinde hâkimiyet kurulmuş bölgenin otoritesini sağlarken, karizmatik otorite sınırsızdır. Lider eşsiz yetenekleri ile sahip otoritesi sorgulanamazdır. Örneğin Nürnberg Mitinginde Nazi yandaşları “Almanya Hitler’dir, Hitler Almanya’dır” şeklinde sloganlaşmıştır. İtalya’da Mussolini her zaman her durumda haklıdır prensibi, faşist dogmanın temeli hâline gelmiştir. Mussolini kendini *II Duçe*, Hitler de *Der Führer* unvanıyla kendilerini taçlandırmışlardır. Böylece liderlik sadece o lidere ait olan karizmatik otoritenin ifadesi hâlini almıştır (Heywood, 2013: 219). Weber’in kurgusundaki karizmatik lider Weber sonrası da birçok çalışmaya konu olmuştur. Liderlerin hâkimiyet kurduğu toplum üzerindeki etkinliği yaratmada izlediği yol ya da toplumun kurtarıcı olarak görmek istediği lider profili karizmatik otoritenin ön ayağını oluşturmaktadır.

Karizmatik liderde olması gereken özellikler her toplumun beklentilerine göre farklılık gösterse de benzer yönleri olduğu söylenebilir. Öncelikle toplumun bir kurtarıcıya ihtiyaç duyduğu dönemlerde karizmatik otoritede yani bir kurtarıcı olacak kişide özgüvenin yüksek olması, hitabetin güçlü ve söylemlerin etkileyici olması, toplumun inanç yapısına göre ahlaki bir doğruluk içermesi ve büyük değişimler vaat ederek kitleleri peşinden sürüklemesi gerekmektedir. Toplumun beklediği karizmatik otorite/lider aslında toplumun ne istediğini bilen ve toplumun istediklerine cevap veren ve onların dilinden konuşarak topluma bende sizden biriyim ve sizler için çalışacağım mesajını veren kişidir. Tarih boyunca liderlik ve liderler üzerine yazılan sosyolojik ve felsefi çalışmada benzerlikler ortaya çıkmıştır.

Weber’in en çok okuduğu düşünürler arasında Nietzsche’nin olması ve etkisi altında kaldığı bazı eleştirileri beraberinde getirmiştir. Weber’in karizmatik otorite/lider kurgusunu Nietzsche’nin insanların sürü ahlakına karşı koyan üstün insanın tarihsel duruşundan esinlenerek ürettiği eleştirileri yapılmıştır. Nietzsche’nin etkisinde kaldığı ve onun fikirlerini sosyolojileştirdiği eleştirilerine rağmen Weber’in kurguladığı karizmatik otorite siyaset sosyolojisinin etkin kavramları arasına girmiştir (Turner, 2014: 139). Weber kurguladığı otorite tipleri arasında en çok tartışılan karizma otorite günümüz siyaset sahnesindeki birçok lider için akademik çalışmalara konu olmuş ve olmaya devam etmektedir. Özellikle çeşitli siyasi partilerin liderleri önce isimlerini partileri ile bütünleştirip daha sonra isimleri partilerinin önüne geçtiği zaman karizmatik otorite parti içerisinde kurulmuş olmaktadır. Siyaset biliminde önemli bir yere sahip olan otorite tipleri Türkiye özelinde de değerlendirilebilir.

Türkiye Siyasetinde Karizmatik Otorite

Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye birkaç kez çok partili hayata geçiş denemsi yapmış olsa da 1946 yılına kadar çok partili hayata geçiş imkânı olmamıştır. 1946’da yapılan genel seçimlere Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Demokrat Parti (DP) katılmıştır. Böylelikle Türkiye’de çok partili yaşama geçilmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye’de birçok parti kurulmuşsa da günümüze kadar ulaşan CHP olmuştur. Bu durumun temel sebebi ise CHP’nin bir karizmatik lider partisi olmasında değil bir ideoloji ve sistemi temsil etmesi olarak açıklanabilir. CHP’nin kurucusu aynı zamanda cumhuriyetin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk olması sebebiyle CHP sistemin ve cumhuriyetin temsilcisi olarak da görülmekte kişiden ziyade bir ideolojiyi (kurucu ideolojiyi) temsil etmektedir. Mustafa Kemal Atatürk cumhuriyetin kurucusu olarak aynı zamanda Weber’in kurguladığı karizmatik otoritenin bir temsilcisidir.

Osmanlı Devleti’nin dağılma döneminde dünyaya gelen Mustafa Kemal, milliyetçiliğin tüm dünyada etkisini hissettirdiği bir dönemde yine Osmanlı’nın en sıkıntılı coğrafyalarından biri olan Selanik’te doğmuştur. Weber’in kurgusunda bahsettiği olağanüstü dönemlerin ve coğrafyaların kesişme noktası

sayılabilecek bir yer olan Selanik çökmekte olan bir imparatorluğun siyasi şekillendirilmesinin merkezinde bir şehirdir. Karizmatik otoritenin ortaya çıkması için gerekli olan kaos ortamı bu dönemde fazlasıyla mevcuttur. 1. Dünya Savaşı'nın akabinde Anadolu'nun işgali esnasında halk bir lidere ihtiyaç duymuştur. Bu liderin karizması dağılmış ve parçalanmış olan halkı yeniden bir araya getirebilmeli ve eski günlerindeki gibi ihtişamlı döneme ulaştırabilmelidir.

Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışıyla başlayan Kurtuluş Savaşı, cumhuriyetin ilanı ve Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasıyla yepyeni bir rejim ve karizmatik otorite kurulmuştur. Bu rejimi 1. Dünya Savaşı sonrası gücünü neredeyse tamamen kaybetmiş olan Osmanlı patrimonyal sultanizmi üzerine kurmuştur. Patrimonyalizm devleti yöneten otoritenin (krallık, hanlık vs) kullandığı kişisel aynı zamanda bürokratik gücü elinde tutmasıdır. Bu sistemin en uç şekli olan sultanizm yani tek kişinin geleneksel otoritesiyle yönetim ve askeri güç kontrolü eğilimidir. Geleneksel otoritenin hüküm sürdüğü bu yönetim algısında hükümdarın gücü keyfi kontrolü patrimonyal otorite olarak da tanımlanabilir. Otoritenin temelde geleneksel olduğu, ancak otorite sahibinin kişisel özerkliği yoluyla otorite uyguladığı duruma "patrimonyal" otorite olarak tanımlanmaktadır. Weber'in patrimonyal bürokrasi olarak tanımladığı özgür olmayan memurların idaresindeki geleneksel egemenlik karizma otorite ile son bulmuştur. (Weber 2018: 351-352, 2005: 60-64). Atatürk işte bu patrimonyal sultanizme karşı sistematik olarak halkın desteğini arkasına alıp kendi devrimini gerçekleştirmiştir.

Atatürk'ün kişilik özelliklerine bakıldığı zaman topluma yön veren devrimci bir lider olması, imparatorluk mirası olan tebaadan modern bir batılı toplum yaratma çabası karizmatik otoritesinin toplumdaki etkisiyle ölçülebilir. Ozankaya'ya (1991: 501) göre, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'ndaki önderliği kadar savaş sonrası eylemleri, yazıları ve bağımsızlık mücadelesi veren Asya ve Afrika'daki toplumlara rol model olması yönüyle karizma lider özelliklerine sahiptir. Atatürk'ün Türkiye sınırlarını aşan karizması O'nun birçok akademik çalışmaya konu olmasına da neden olmuştur.

Atatürk cumhuriyeti ilan ettikten sonra bir devrimci olarak iktidarını ve devrimlerini güçlendirmek ve temelleri daha da sağlamlaştırmak adına ülkenin bürokratik anlayışında önemli değişiklikler yapmıştır. Osmanlıdan miras kalan tebaayı bir cemiyete dönüştürmek yolunda laiklik, Atatürk için en değerli ilke konumunda olmuştur. Mardin'e (1997: 159-161) göre, dinin toplumsal yapıdan çıkarılması ve İslam dinin tamamen kişisel alanda bırakılması yönündeki çalışmaları Atatürk'ün hayalini kurduğu modern toplumun en özelliklerinden biridir. Atatürkçülere göre, dini kullanarak halkı sömüren, hurafeci imamlar, tekke ve zaviyeler olarak adlandırılan kümelenmeler bireyin Allah'la doğrudan ilişki kurmasındaki araçlar olarak toplumda dini ayrıcalıklar elde etmektedir. Ancak buradaki yanlış İslam'ın temel şartlarının (savm, salat, hac, zekat, kelime-i şahadet) kişisel faaliyet değil bir topluluk faaliyeti değildir. İslam'da cemaatin günlük faaliyetleri de az ya da çok dinsel kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Yine İslam dünyasının kurumsal mekanizması Batı dünyasından çok farklıdır. Marx'ın "Asya Üretim Tarzı", Durkheim'in "Mekanik Dayanışma Toplumu" kavramları İslam ve Doğu toplumlarını açıklamada sosyolojik ipuçları vermektedir. İslam topluluklarında da kurumların değil, insan ilişkilerinin temel birim olmasının gerçekliği ile hareket edildiğinde mezhepler yalnızca bir görüş değil aynı zamanda İslam'da bir siyasi parti gibidir. Bu nedenle Batı dünyasında görülen sınıf çatışmaları İslam dünyasında mezhep çatışması olarak ortaya çıkmaktadır. Atatürk'ün yaratmaya çalıştığı özgür bireyin kurumsallaşması yüzyıllardan beri süre gelmiş olan dini/sosyal değerler ve çatlaklardan dolayı tam manası ile gerçekleşmemiştir.

Atatürk'ün ardından karizmanın rutinleşmesi sürecinde İsmet İnönü CHP'nin başına geçmiştir. İsmet İnönü, Kurtuluş Savaşı yıllarındaki askeri başarıları, Lozan Barış Anlaşması'nın mimarlarından biri olması ve Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşı olarak başbakan koltuğuna oturmuştur. Ancak bu dönemde

karizmatik liderin yani Atatürk’ün devrimci atılımları hız kesmiş ve devrimlerin korunması/sistematikleştirilmesi bağlamında rutinleşme evresine geçilmiştir.

Türkiye siyasetinde iki kutbu oluşturanlardan birincisi, Kemalist laikler (CHP, DSP vs) ikincisi II. Abdülhamit geleneğinden olduğunu iddia eden muhafazakar, merkez sağ, siyasi İslam son dönemde de muhafazakar demokrat (DP, ANAP, DYP, RP, AKP vs) olarak adlandırılan siyasi yapılanmalardır. Türkiye’de iktidar mücadelesi bu iki kutbun ideolojik bakışları çerçevesinde liderlerinin karizması ile şekillenmektedir. Atatürk sonrası karizmatik otorite kurgusu İsmet İnönü ile rutinleşme sürecine girerken, Atatürk döneminde otoriter/jakoben yöntemlerle cumhuriyetin temel devrimleri sağlamlaştırılmaya çalışılırken bastırılan dindar muhafazakar kesim Atatürk sonrası siyaset sahnesine çıkma fırsatını Adnan Menderes ile yakalamıştır.

CHP içindeki muhalefetten doğan Demokrat Parti (DP) Celal Bayar önderliğinde kurulmuştur. Kurucular arasında yer alan Adnan Menderes, 1950-1960 yılları arasında partinin genel başkanlığını ve Türkiye Cumhuriyeti başbakanlık görevini üstlenmiştir. Atatürk döneminde 1932 yılında çıkarılan genelgeyle ezanın Türkçe okunması, DP’nin iktidara gelmesinin hemen ardından 1950 yılında yeniden Arapça okunmaya başlanmıştır. Menderes halkın talepleri doğrultusunda yaptığı düzenlemelerle halk nezdinde karizmasını yükseltirken diğer kutbun gerçekleştirdiği ve halk tarafından kabul görmeyen kanunları da seçmenlerinin istekleri doğrultusunda düzenlemiştir.

Karizmatik otorite olmak yolunda fevri ve sert üslup kullanmak birçok lider için halkı etkilemek adına kullanılan bir yöntemdir. Halkın sesi olmak adına ve kitleyi genişletmek için kullanılan dil toplumda liderin etkinliğini artırma da önemli bir araçtır. Adnan Menderes’te bu yöntemle Atatürk’e karşı söylem ve demeçlerde bulunmuştur. *“İstiklal Savaşı diyorsunuz. Pekala üç ayda bitirilebilirdi. Bunu yıllarca uzatmasında Mustafa Kemal’in yerleşme ihtirası...”* gibi konuşmalar Adnan Menderes otorite kurduğu kitesindeki Kemalist devrim karşıtlarını daha güçlü şekilde yanına almıştır. Bunu söylemlerine rağmen Adnan Menderes “Atatürk’ü Koruma Kanunu” çıkarmıştır. CHP ise bu kanuna Atatürk’ün hatırasını korumak için kanuna ihtiyaç olmadığını belirterek karşı çıkmıştır (Aydemir, 1993: 199-200). Adnan Menderes “Yeter söz milletindir” sloganıyla çıktığı iktidar yolunda milletin hoşnutsuzluklarını dile getirmesi, otoriter rejime bir nevi başkaldırı cesareti Weber’in karizmatik otorite kurgusundaki lidere uygun hamlelerdir.

Atatürk devrimlerinin bir kısmının halk tarafından kabul görülmediğini belirten DP, mecliste hükümet programını açıklayan Adnan Menderes milletin kabul etmediği devrimleri korumayacağını beyan etmiştir. Bu beyanın temelinde Kemalist devrimin laiklik anlayışı olduğu yapılan yasal düzenlemelerden bellidir. DP iktidarının ilk ayında ezan tekrar Arapça okunmaya başlanmıştır. Devlet radyosunda Kuran okunmaya başlamış, din kültürü dersi seçmeli olmaktan çıkarılıp zorunlu hale getirilmiş, 1951’de yedi imam hatip okulları açılmış ve 1954-55 eğitim öğretim yılında on altıya çıkarılmıştır. 1950-60 yılları arasında on beş bin yeni cami inşa edilmiş, 1946’da on bir olan Kuran kursu ya da cami inşası için var olan dini örgütlenme sayısı 1960 yılında beş bin yüz dörde çıkmıştır (Kalaycıoğlu ve Sarıbay, 2000: 315-316). Bu sayısal verilerden de anlaşılacağı üzere Adnan Menderes’in halk desteği ve karizması öncelikle halkın muhafazakar dokusuyla kurmuş olduğu uyumda olduğu söylenebilir. Bu karizmanın arkasındaki toplumsal destek ise yine kurucu otorite ile olan ideolojik çatışmanın temellerine dayanmaktadır. İktidar mücadelesinin ilk sivil rekabeti Kemalist’in ordu içindeki etkinliğiyle askeri bir darbe gerçekleşmiş ve Menderes’in idamıyla Menderes dönemi kapanmış olsa da bu süreçle ilgili tartışmalar güzümüze kadar uzanmaktadır. Muhafazakar kesim için ölümsüzleşen karizma bir otorite olmaya devam eden Menderes’in ismi ve partisi yine benzer bir şekilde büyük bir seçim zaferiyle tek iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) ve lideri Recep Tayyip Erdoğan dönemiyle benzerlikleri mevcuttur.

Bingöl ve Akgün'e (2005: 4-31) göre, DP ve AKP birbirini tamamlayan iki partidir. Her iki partinin dini/manevi hassasiyeti, otoriter Kemalist rejimin baskısına karşı liberal ve özgür düşüncüyü savunduğu iddiası, özelleştirmeyi savunmaları gibi birçok benzer siyasi anlayış vardır. Her iki partinin seçmen kitlesinin dini/manevi hassasiyeti yüksek muhafazakar kesim olması kitlelerinin benzer bir karizma otorite arayışında olduğunun da göstergesidir. DP'nin özellikle son dönemlerinde baskıcı bir anlayışa varan ve muhalefeti sindirmeye yönelik siyasal davranışlarını özellikle 2015 sonrası AKP'de de görmek mümkündür.

Türkiye 28 Şubat sürecinden sonra girdiği çalkantılı siyasi atmosferden koalisyon hükümetiyle sonuçlanan bir seçim yaşamıştır. Bu koalisyon hükümeti döneminde yaşanan 1999 Marmara Depremi ve 2002 de yaşanan derin ekonomik kriz karizma otoritenin bir kurtarıcı olarak görüleceği kaos ortamı için oldukça uygun bir zemin hazırlamıştır. Erdoğan önderliğinde 2001 yılında kurulan AKP bu kaos ortamının sağladığı fırsatı iyi değerlendirerek ve toplumun beklentilerine uygun bir siyasal yaklaşımla kuruluşundan bir yıl sonra iktidara gelmiştir.

Erdoğan'ın İstanbul Büyükşehir Belediye başkanlığı döneminde okuduğu bir şiir yüzünden hapse atılması ve siyaset yasağı getirilmesi gibi uğradığı haksızlıklar toplumun özellikle muhafazakar ve adalet yanlısı kesimi tarafından eleştirilmiştir. Erdoğan'ın bu süreçte kazandığı kitle kaos ortamının da etkisiyle büyümüş ve partisini iktidara getirecek zemin hazır hale gelmiştir. Weber'in karizma otorite kurgusunda belirttiği rasyonel akıl çerçevesinden topluma hizmetkar olmaya gelen bir lider ve bürokrat ekibine sahip anlayışla yoluna devam eden Erdoğan toplumda artık büyük bir karizmaya sahip olmuştur.

Karizma kavram olarak bireyi sıradan insanlardan ayıran özel istisnai güçleri olan ya da niteliklere sahip olan anlamında kullanılmaktadır. İlahi kökenleri ve kutsal aidiyetiyle olağandışı özelliklere sahip bu kişi lider sayılabilir. Hatta karizmatik kişinin sihirli güçlerinin olduğuna dahi inanılabilir. Bu özelliklerin öncelikle karizmayı lider olarak kabul eden taraftarlarınca nasıl görüldüğü ile ilgilidir (Weber, 2005: 75-76). AKP döneminde 2016'da gerçekleşen 15 Temmuz olayları sonrası Erdoğan'da yaşadıklarını anlatırken darbecilerin kendisini Marmaris'te aradığını belirterek "Bunlar Nur Dağı'nın içindekini görmediler" (Erdoğan, 2015) şeklinde açıklamamıştır. Yine o dönem AKP, Erdoğan'ın fotoğrafının yer aldığı ve Sezai Karakoç'a ait şiirden bir dize olan "Göklerden gelen bir karar var" sloganıyla birçok yerde reklamlar yayınlamıştır. Weber'in karizma tanımlamasında yer alan kutsal ve ilahi kökenler Erdoğan için özellikle 15 Temmuz sonrası sıklıkla kullanılmıştır. Erdoğan karizmasıyla kendi partisinin önüne geçmiş bir lider olarak Weber'in karizmatik otorite kurgulamasına büyük ölçüde uygun bir liderdir.

Sonuç

Türkiye siyaset tarihinde iktidara gelen liderlerin en temel özelliklerine bakıldığında Weber'in kurguladığı karizmatik otorite sahibi olma nitelikleriyle örtüştüğü söylenebilir. Atatürk'ün bir parti kurucusu olmasından ziyade savaş meydanlarında elde ettiği zafer ve uluslararası saygınlığı iç siyasette olduğu kadar dış siyasette de karizmatik bir lider olduğunu göstermektedir. Ülke içinde ise izlediği otoriter laiklik anlayışı oluşturduğu sisteme karşı bir karizma arayışı üretecek kadar büyük etki yaratmıştır. Atatürk'ün devrimlerini kökleştirmek adına yürüttüğü jakoben yaklaşım eleştirilere neden olduğu kadar devrim için gerekli bir süreç olarak da görülmektedir.

Atatürk'ün ölümünün ardından rutinleşen karizma CHP çatısı altında filizlenen muhalefet yine CHP'den koparak yeni bir karizma arayışı içinde olmuştur. Atatürk döneminin laiklikten ödün veremeyen otoriter yönetim anlayışı Atatürk dönemi sonrası cumhuriyet tarihinin uzun soluklu iktidar mücadelesinde muhafazakar kesiminde varlığını ortaya çıkarmıştır.

Menderes dönemiyle Türkiye siyaset sahnesine çıkan ve Kemalizm’in karşısına konumlanan muhafazakar karizma, kitlesini Kemalist ideolojinin otoriter laik anlayışını değiştirme sloganıyla iktidara talip olmuştur. Weber’in karizmatik otoritesinin genç cumhuriyetteki muhafazakar karşılığı olan Menderes’in, gelenekçi söylemlerle toplumun manevi dokusunu sahiplenme yolunda özellikle Anadolu insanıyla yakınlık kurduğu söylenebilir. Menderes’i iktidara taşıyan bir diğer etken ise yine Atatürk sonrası CHP’de karizmanın süründürülebilir bir ivme kazanamaması ve rutinleşen karizma sonrası toplumun yeni söylemlere duyduğu ihtiyaç kadar otoriter rejimin baskısı da etken oluşturmuş olabilir. Yasal otoritenin güç kazanmadığı inişli çıkışlı ekonomik ve siyasi gelişmelerin yoğun olarak yaşandığı Türkiye gibi ülkelerde kaos ortamları belli periyotlarda görülmekte ve bu dönemler karizma lider adayları için bir fırsat niteliğine dönüşmektedir.

Avrupa Birliği’ne adaylık süreci, ekonomik kriz, Marmara depremi gibi birçok faktörün birlikte oluşturduğu bir kaos dönemi Erdoğan ve AKP için iktidar gelmede büyük bir fırsat sunmuştur. Hıta-betteki gücü, toplumun beklentilerini iyi analiz etmesi, uğradığı haksızlıklarla mağduriyetini en iyi şekilde ifadeden siyasi ve ekonomik özgürlükler vaadiyle Erdoğan tartışmasız bir karizmaya ile iktidara gelmiştir. Erdoğan öncülüğünde her girdiği seçim öncesi yakaladığı mağduriyeti en iyi şekilde fırsata çeviren AKP Erdoğan’ın karizmatik liderliği ile de iktidarını güçlendirmeyi başarmıştır. Erdoğan’sız bir AKP’nin düşünülmez olmasına doğru ilerleyen bir AKP artık bir lider partisi konumundadır. Bu durumda Erdoğan sonrası için AKP’yi rutinleşen karizma ve devamında da toplumun yeni bir siyasi oluşum arayışına gireceğine bir işarettir.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Şevket Süreyya, (1993). *Menderes'in Dramı*. İstanbul, Remzi Kitapevi.
- Bingöl Yılmaz, Akgün Şener, (2005). "Demokratlıktan Muhafazakar Demokratlığa: Demokrat Parti İle Adalet ve Kalkınma Partisinin Karşılaştırmalı Bir Analizi" *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (9) 2005 / 1 : 1-33.
- Bryan, S. Turner, (2014). *Klasik Sosyoloji*, (Çev. İdil Çetin), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Claessen J. M. Henri; Skalnik, Peter, (1993). *Erken Devlet*, (Çev. Alaeddin Şenel), Ankara, İmge Yayınları
- Coser, A. Levis. (2015). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları*, (Çev. Himmet Hülür, Serhat Toker, İbrahim Mazman), Ankara: Deki Yayınları.
- Duverger, Maurice, (1984). *Politikaya Giriş*, (Çev. Semih Tiryakioğlu), İstanbul, Varlık Yayınları.
- Earle, Timothy, (2013). *Şefler Nasıl İktidara Geldiler*, (Çev. Burak Gürel, Demir Demiröz), İstanbul, Versus Yayınları.
- Erdoğan, Recep Tayyip, (2017). "Erdoğan'dan 15 Temmuz İçin "Hz. Muhammed'li Örnek" Erişim Tarihi: 04.04.2020.
- <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/erdogandan-15-temmuz-icin-hz-muhammedli-ornek-161248h.htm>
- Giddens, Anthony, Sutton W. Philip. (2014). *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (Çev. Ali Esgin), Ankara, Phoenix Yayınları.
- Günay, Ünver. (2012). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Heywood, Andrew (2013). *Siyasi İdeolojiler*, (Çev. Hüsamet İnaç), Ankara, Adres Yayınları.
- Horkheimer Max, Adorno W. Theodor, (1995). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, (Çev. Oğuz Özügül), İstanbul, Kabalcı Yayınları.
- Kalaycıoğlu Ersin, Sarıbay Ali Yaşar, (2000). *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, İstanbul, Alfa Kitapevi
- Lukas, Steven, (1990). *İktidar ve Otorite*, (Ed. Tom Bottomore, Robert Nispet), *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Çev. Sabri Tekay), Ankara, Verso Yayıncılık.
- Mardin Şerif. (1997). *İdeoloji*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Ozankaya, Özer, (1991). *Toplumbilimi*, İstanbul, Cem Yayınevi.
- Raynaud, Philippe, Rails Stephane. *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Çev. İsmail Yerguz, Necmettin Sevil, Emel Ergun, Hüsnü Dilli), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ritzer, George. (2011). *Klasik Sosyoloji Kuramları*, (Çev. Himmet Hülür), Ankara: Deki Yayınları.
- Wach, Joachhim. (1987). *Din Sosyolojisine Giriş*, (Çev. Battal İnandı), Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.
- Weber, Max. (2005). *Bürokrasi ve Otorite*, (Çev. Bahadır Akın), Ankara: Adres Yayınları.
- Weber, Max. (2018). *Ekonomi ve Toplum*, (Çev. Latif Boyacı), İstanbul: Yarın Yayınları.